

МОСТАРСКИ ДИПТИХ

Хришћанство у долини Неретве и околини Мостара је утемељено још од првих вијекова. Треба знати да је Свети апостол Павле проповиједао у Далмацији, а такође и његов ученик, апостол Тит. Прије досељавања Словена, на садашњим просторима Херцеговине хришћанско учење бијаше добро организовано, као и црквене парохијске заједнице и манастири. Када су се населили на Балкан, Јужни Словени су масовно примали хришћанство, нарочито у IX вијеку, за вријеме свете браће Ђирила и Методија. Говорећи о писаним споменицима, најстарији сачувани српски ћирилични рукопис (писан српском рецензијом старословенског језика, за хумског кнеза Мирослава) је Мирослављево Јеванђеље, настало највјероватније око 1180. године. Хумски кнез Мирослав, рођени брат великог жупана рашког Стефана Немање, подигао је цркву у Благају, о чему свједочи плоча из 1194. године, пронађена на благајском гробљу. Натпис на њој, у преводу на савремени српски гласи: „У име Оца и Сина и Светога Духа, ја, жупан Мирослав зидах цркву Светог Козме и Дамјана у својим селима у дане великог жупана славнога Немање“.

У другој половини XV вијека турски освајачи су поробили Херцеговину и њен центар Благај (град Стефана Вукчића Косаче, херцега од Светог Саве), а насеље на ријеци Неретви (касније град Мостар) почело се развијати у центар преузимајући улогу коју је имао Благај. Османлије су на мјесту данашњег Старог моста затекле хришћанско становништво. Сачуван је први мостарски списак домова и домаћина који су живјели у Мостару, непосредно по доласку турских освајача. Тај списак чињаше укупно 19 домаћина (породица) и један нежењен: Радоје син Вукашина, Витас син Ивке, Радић син Радојна, Радован син Радоја, Рашко син Радојина,

Вукић син Вушка, Радоје син Вушка, Цветко син Вукашина, Иван син Цветка, Радосав син Степка, Божидар син Радивоја, Ивак син Радка, Радко син Степка, Милосав син Влахе, Вук син Прибила, Драгић син Радиана, Ненад син Дубравца, Радојко син Годца, Паво син Радована, Радад син Добривоја.

У вријеме турског ропства црквене заједнице бијаху гоњене и веома страдаху. Свједоци тог периода и људи хришћана који овдје живјеше су несумњиво надгробни споменици из XV, XVI, XVII и XVIII вијека. У вези са тим, треба споменути рад изузетне вриједности о српским православним мостарским гробљима, покојног Радомира Станића, чувеног српског историчара умјетности.

Најзначајнији споменик православне духовности мостарских Срба је манастир Житомислић из XV вијека. Манастир је посвећен Благовјештењу Пресвете Богородице. Невесињски кадија је 1566. године дао дозволу породици Милорадовић-Храбрен да на рушевинама старијег храма обнови цркву манастира Житомислића. Потпуно је уништен и савињен са земљом јуна мјесеца 1992. године. Обновљен је и освећен 15. маја 2005. године.

Што се тиче прве православне богомоље у самом Мостару сачувана су свједочанства и записи да су руски и јерменски трговци имали малу цркву у пећини близу моста. Мостарац Лука Грђић наводи да су православци крајем XVI и почетком XVII вијека имали малу „ћелију“ у Бјелушинама.

Није нам позната тачна година градње Старе цркве у Мостару. Постоји запис из 1750. године, у коме се говори о смрти мостарског свештеника Николе Опухића. Из тог записа сазнајемо да је Никола био служитељ у мостарској цркви, која постаде „глува“ након његове смрти. Оно што са сигурношћу знамо, јесте да је Стара црква обновљена за вријеме херцеговачког митрополита Јосифа 1833. године. О њеној обнови, септембра 1833. године, заслугом митрополита Јосифа и свеправославних ктитора и приложника, свједочи нам ктиторски натпис изнад улазних врата цркве посвећене Рођењу Пресвете Богородице. Старија црква је била димензија 10,2 x 7,2 x 4,2 метра, а обновљена нешто већа (13,2 x 9,3 x 6 метара). Сјеверно од цркве налазе се гробови херцеговачких митрополита, док су источно од цркве гробови мостарских свештеника. Стара црква је била једина црква у којој су вршена православна богослужења у

Мостару све до 1873. године, када је завршена нова, Саборна црква Свете Тројице. Од тада па до 1992. године, богослужења у Старој цркви вршена су само о црквеној слави и Богородичиним празницима. Стара црква је запаљена и тешко оштећена 1992. године. У њој је, поред важних драгоцјености, изгорио и иконостас који је био споменик културе. Захваљујући мостарским свештеницима, најдрагоцјеније иконе из цркве су спасене. Оне су сада изложене у епархијској ризници Владичанског двора у Мостару. Стара црква обновљена је након рата 1996. године, али је та обнова била лоше изведена, тако да је црква прокишњавала. Захваљујући Влади Њемачке, 2004. године извршена је друга, успешнија обнова. Освећење обновљене цркве извршио је Епископ Захумско-херцеговачки и приморски г. Григорије, октобра мјесеца исте године. У овој православној цркви редовно се врше недељна и празнична богослужења.

Православна заједница у Мостару примјетно се развила током XVIII и XIX вијека. Постојала је потреба за изградњом веће цркве у Мостару, који је у међувремену постао сједиште Епархије. Питање великог винограда који је Али-паша Ризванбеговић преотео и око кога се водила велика полемика, коначно је 1862. године ријешено Омер-паша Латас, вративши земљиште у посјед православне цркве у Мостару. Црквене власти су затражиле и добиле дозволу за градњу саборне цркве од самог султана Абдула Азиза, који је дао значајан прилог у новцу за изградњу цркве. Први радови на грађевини започели су у марту 1863. године. Неимар Спасоје Вулић започео је изградњу цркве, међутим дошло је до обрушавања зидова цркве, јер се он није снашао приликом градње. Након тога, мостарска црквена општина повјерила је изградњу православне цркве добро познатом Андреју Дамјанову из Велеса. У то вријеме, он је био један од најистакнутијих архитеката на Балкану. Зидање цркве ишло је доста споро због величине објекта и због трошкова који су убрзо превазишли првобитно предвиђен износ. Највећи дио средстава дала је мостарска православна заједница. Они који нису могли да се одуже новцем, одуживали су се физичким радом. Мостарски свештеник Прокопије Чокорило прикупио је значајна средства по царској Русији. Изградња цркве завршена је у јесен 1873. године, док је освећење извршено на празник Светог апостола Луке, 31. октобра 1873. године. Црква је посвећена празнику Силаска Светога

Духа на апостоле (Педесетница). Црква је потпуно уништена у протеклом рату (1992-1995). Најприје је запаљена 15. јуна 1992. године, потом двапут минирана јула мјесеца 1992. и на крају сравњена са земљом. Њена обнова почела је рашчишћавањем рушевина 2005. године, док су радови на зидању започети 2010. године. Тренутно су завршени грађевински радови и ускоро предстоје радови на партеру и ентеријеру храма.

Овом приликом доносимо хронолошки диптих служитеља мостарске Ђелије, Старе и Саборне цркве:

- јеромонах Јов (Новалић), упокојио се фебруара 1690. године;
- монахиња Хана (Новалић), упокојила се 24. 2. 1694. године;
- јеромонах Мојсије, упокојио се око 1700. године;
- монахиња Јелисавка (Радан), упокојила се око 1700. године;
- монах Никодим, упокојио се 1700. године;
- монахиња Марија (Мркало), упокојила се 1707. године;
- монахиња Ана (Перин), упокојила се 10. 12. 1710. године;
- јеромонах Максим, упокојио се прије 1713. године;
- јеромонах Георгије, упокојио се 1713. године;
- монах Мелентије (Галов), упокојио се 29. 8. 1719. године;
- јеромонах Мелентије (Овчица), упокојио се 1720. године;
- монах Симеон (Драгићевић), упокојио се 1721. године;
- монах Јосиф, упокојио се 1721. године;
- монахиња Марта (Опухић), упокојила се 1725. године;
- монахиња Ана (Главаш), упокојила се 19. 1. 1726. године;
- монах Саватије (Пиљевић), упокојио се 1735. године;
- монахиња Марта, упокојила се 1736. године;
- јеромонах Антоније, упокојио се 1736. године;
- свештаник Никола Опухић, 1750. године био је свештенослужитељ у мостарској Ђелији;
- јереј Георгије, упокојио се 14. фебруара 1751. године;
- јеромонах Пајсије, упокојио се 31. децембра 1757. године;
- монахиња Јелисавка (Петровић), упокојила се 1771. године;
- јеромонах Ноје (Јовановић), упокојио се 6. фебруара 1773. год.;
- монахиња Иконија (Антонић), упокојила се 17. октобра 1777. год.;
- монах Саватије (Бравачија), упокојио се 1777. године;
- монах Симеон, упокојио се 1785. године;
- јеромонах Аксентије (Вуковић), упокојио се 1787. године;

- јеромонах Василије (Божић), упокојио се 29. јуна 1797. године;
- монах Гаврило (Петровић), упокојио се 1798. године;
- монахиња Марта (Кезун), упокојила се априла 1811. године;
- јеромонах Серафим (Шолаја) (1800 – 4. 10. 1853), парох мостарски 1827 – 1853;
- јеромонах Јоаникије (Памучина) (13. 12. 1810 - 9. 9. 1870), парох мостарски 1831 – 1870;
- јеромонах Прокопије (Чокорило) (1802 – 1866), парох мостарски 1828 – 1866;
- свештеник Василије Ивезић, упокојио се 28. октобра 1897. године, парох мостарски;
- свештеник Алексије Чокорило, парох мостарски;
- свештеник Патрикије Поповић (19. 5. 1857 – 15. 3. 1929), вјероучитељ у Мостару (1898) и парох мостарски;
- свештеник Петар Божић, парох дјелопољски;
- свештеник Сава Симић, рођен 14. јануара 1860. године, од 20. фебруара 1899. године до 1903. године био је парох мостарски;
- свештеник Стеван Шиниковић (1865 – 1951), дјелопољски парох 18. 10. 1893 - 1951, привремени благајски парох 1940 – 1941;
- свештенотученик Владимир Гвозденовић (23. 11. 1866 – 26. 6. 1941), од 13. 8. 1897. је парох раштански; парох мостарски – 1941;
- свештеник Ристо Кочовић (1884 - 1936), парох мостарски – 1936;
- свештеник Никола Којо (1862 – 6. 8. 1921), парох благајски 16. 10. 1897 – 1906; парох мостарски 1906 – 1921;
- свештеник Јован Протић рођен 28. јануара 1868; од 1. јуна 1898. вјероучитељ је у Мостару;
- свештеник Теодор Говедарица, службеник црквеног суда у Мостару;
- свештеник Јован Муцовић, парох мостарски;
- свештеник Томо Братић, парох благајски 1908 – 1926;
- свештенотученик Душан Крњевић (16. 8. 1882 – 20. 7. 1941), најприје парох, а потом војни свештеник у Мостару;
- свештеник Сава Буквић (14. 1. 1879 – 1941), ђакон мостарски 1904 – 1928; парох мостарски 1928 – 1941, мучен од усташа и од посљедица мучења преминуо 1941. године;

- свештеник Марко Поповић, парох мостарски;
- свештеник Алекса Јокановић, службеник црквеног суда, касније епископ ЗХиП Николај Јокановић;
- свештеник Душан Катић, парох благајски 1928 – 1934;
- свештеник Љубомир Хајдиновић, парох благајски 1934 – 1936;
- свештеномученик Јефто Вујовић (7. 1. 1894 – 26. 6. 1941), парох мостарски, члан црквеног суда и архијерејски замјеник у Мостару;
- свештеник Војин Вуканић, парох благајски 1936 – 1940;
- свештеномученик Огњен Радић (17. 7. 1907 – 26. 6. 1941), парох благајски 1936, парох парохије брдске – 1941;
- ђакон, мученик Душан Ашкрабић (17. 1. 1908 – 26. 6. 1941), вје-роучитељ у Мостару;
- ђакон, мученик Владимир Чејовић 28. 6. 1941;
- свештеномученик Вукашин Петковић (5. 2. 1904 – 26. 6. 1941), парох мостарски 1931 – 1941;
- свештеномученик Петар Пејановић (19. 2. 1911 – 26. 6. 1941), парох мостарски 1935 – 1941;
- свештеник Константин Зимоњић, парох мостарски – 1955;
- свештеник Данило Реповић (17. 12. 1904. – 25. 7. 1959), парох мостарски 1937 – 1941. и 1945 – 1959;
- свештеник Владимир Дерић (1911 – 1990), парох мостарски 1955 – 1972;
- свештеник Антоније Цвитановић парох благајски 1948 – 1978;
- свештеник Момчило Говедарица парох бјелопољски;
- свештеник Милорад Бештић парох мостарски (1. 8. 1938 – 19. 5. 2011), парох мостарски 1961 – 1975;
- свештеник Богдан Шешлија (1934 – 2007), парох бјелопољски 1975 – 1992;
- свештеник Миленко Спремо, парох мостарски (брдска парохија) 1974. године;
- свештеник Бранислав Говедарица, парох мостарски 1972 – 1981;
- свештеник Алекса Зубац, парох мостарски 1975 – 1992;
- свештеник Радивоје Говедарица, парох мостарски 1981 – 1992;
- свештеник Момчило Пејичић, парох мостарски (брдска парохија) 1975 – 1992;

- јеромонах Јован Недић, парох благајски 1978 – 1980;
- свештеник Гојко Терзић, парох благајски 1980 – 1992;
- свештеник Велибор Џомић, парох мостарски 1998 – 1999;
- свештеник Радивоје Круљ, парох мостарски 1999 – 2001 и 2007 -;
- свештеник Немања Дражић, парох мостарски 2001 – 2003;
- јеромонах Данило Павловић, парох мостарски 2003 – 2004;
- свештеник Страхиња Јањић, парох мостарски 2004 – 2007;
- свештеник Немања Лукета, парох бјелопољски 2007 – 2010;
- свештеник Данило Боро, ђакон мостарски 2008.године и парох благајски 2008 – 2011;
- свештеник Миодраг Вртикапа, парох бјелопољски 2010 – 2011;
- свештеник Небојша Радић, парох бјелопољски 2011 -;
- свештеник Бранимир Боровчанин, парох благајски 2011 - ;
- свештеник Марко Гојачић, ђакон мостарски 2011 – 2012 и парох мостарски 2013 – 2014;
- ђакон Бранислав Рајковић, ђакон мостарски 2012 – 2019 и
- свештеник Душко Којић, парох мостарски 2019 -

Литература:

1. Ђоровић Владимир, Мостар и његова српска православна општина, Београд 1933.
2. Станић Радомир, Споменици монахиња и монаха из XVII и XVIII века на православним гробљима у Мостару
3. Мостар, Монографија, Прва књижевна комуна Мостар, Љубљана 1982.
4. Памучина Јоаникије, Сабрана дјела, Просвјета Билећа, Ужице 2005.
5. Козић Зоран, Љубиње под Аустроугарском, Љубиње 2014.
6. Књига о Мостару, Свет књиге Београд, Београд 2006.
7. Пиштало Боривоје, Срби у Мостару – расправе и огледи, Свет књиге Београд, Београд 2001.
8. Радуловић Јован, Славно доба Мостара, СПКУД Гусле Мостар, СПЦО Мостар, Мостар 2010.
9. Каран Милан, Срби Дувна – живот и страдања, Аранђеловац 2016.
10. Шематизми Епархије ЗХиП из: 1890, 1900, 1906, 1908, 1909, 1912, 1935, 1966, 1976, 1986, 1998. и 2006.године
11. <https://eparhija-zahumskohercegovacka.com/>

